

פרוייקט העלאת יהודי סוריה ולבנון
ראיון (1) עם הרב שלמה ביסו, בת-ים
תאריך: 11.2.1999
מראיין: אריה כהן

אריה כהן: הרב ביסו, בתחילת הראיון אבקש אותך קצת לספר על בית אבא, על הפעילות שלו, וקצת בנושא איך המשפחה חיה וממה.

הרב שלמה ביסו: אני יליד דמשק, הרובע היהודי שקוראים לו "... יהוד" בעיר בירה דמשק שבסוריה. יליד 6.6.53. אני היום קרוב ל-45. ... נולדתי למשפחה ... מתחת לקו האמצעי מבחינה כלכלית. אבא זצ"ל היה כל הזמן נהג מונית, עבד בכבוד לפרנס את המשפחה. בגיל 11, בראותי שהמצב בבית לא מאפשר לי את השאיפות שלי שהתנבאו עלי רבותיי - הרב אסא יצחק דרג' זצ"ל, שכינויו החכם זכי, והרב רבי מורי משה משען, מנהל תלמוד תורה הרמב"ם בסוריה שלמדתי בו מאז גיל שלוש

ש: עד 11?

ת: לא. המשכתי, אבל בגיל שלוש התחלתי. התחלתי שם כיתות גן, תת-חובה וחובה, כיתה א'. עד כיתה א' היה הציון הולך שם לפי רמת הלימוד ... בזה הייתי תמיד הראשון. הרב משען זצ"ל ... היה מעלה אותי מעל לגיל שלי. לא הייתי אף פעם יושב עם בני גילי בכיתה, אלא תמיד הם היו יותר גדולים ממני. אבל הוא לקח אותי לפי הרמה של הלימוד.

ש: הרב משען מה? מה השם?

ת: רבי משה משען. מנהל בית ספר תלמוד תורה הרמב"ם בחארת אליהוד בדמשק.

ש: הפעילות שלו היתה בשנים ...

ת: הפעילות שלו התבטאה משנת 50' עד יותר מאמצע שנות הששים. 65', 66'. בערך עשרים שנה פעל והוא היה דואג שיביאו את הרבנים הכי הכי טובים מבחינת ידע ועושר בידע, על מנת שלא יהיה בנפשו של יהודי שלומד בגולה, חס ושלום, מחסור בידענות הלכתיות או בקריא או איך כותבים או איך מבטאים.

איך להבין כל שאלה ושאלה. על זה אני הגעתי לגיל 11

ש: רק כדי לסבר את האוזן, הלימוד היה בעברית, בשפת הקודש?

ת: הלימוד שלנו מבחינת להתפלל, לקרוא בתנ"ך, כמו בארץ-ישראל. נוסף עליו היו מלמדים אותנו "שִׁרְח", שזה היה פירוש בערבית, מה שאתה אומר. תבין, הרי שפת האם שם היתה ערבית ואתה מדבר אותה כל היום.

ש: שרח זה אני מבין תרגום.

ת: שרח זה תרגום, פירוש לתפילה, פירוש לתורה, פירוש הנביא, פירוש הכתובים. את כל מה שלימדו אותך לימדו אותך גם בערבית [שתדע] מה אתה אומר. על זה אני הגעתי לכיתה ח' ולקראת התחלת כיתה ט'. על הזמן שאני מדבר, כשאנחנו למדנו, היתה לזה משמעות, כי [בוגר] כיתה ו' היה מקבל תעודה והיה יכול להיות מורה. בכיתה ו', אם קיבל תעודה, יכל להיות מורה מלמד הבן-אדם.

ש: לדרדקים כמו שאומרים, לילדים

ת: ללמד בבית ספר כיתות

ש: בבית ספר?

ת: בבית ספר. אחד [יכל] ללמד, כי אנחנו לא רק למדנו תורה. למדנו תורה עם כל הלימוד. לימודי חול למדנו את כולם רגיל. מתמטיקה, טבע, הכל למדנו. צרפתית. בזמני השפה הזרה השנייה היתה צרפתית, ואנחנו למדנו. כשראיתי שאין ביכולתו של אבא ז"ל שאנחנו נמשיך בתורה, מה שאני רציתי, פרשתי מבית הספר. יצאתי. אחרי שסיימתי את כיתה ט' ויצאתי, באו ... אנשי הוועד, רבי משה משען בזמנו, ואחרי שהוא נסע אחר-כך גם כן באו אנשים מכובדים לאבא ואמרו לו – עלינו לקחת את הבחור הזה, מבחינת הכל. מה שצריך ואיפה שצריך ... אבא אמר – אני נותן את זה לשיקול דעתו של הבן. אני לא רציתי ללמוד בחסד והחלטתי ללמוד אחרי הצהרים, להמשיך בלימודי חול, ואת התורה שלי המשכתי איפה שהיה שיעור, איפה שהיה תרגום בבית הכנסת. במשך התקופה הזאת, עד כיתה ט', רכשתי את כל היסודות של הלימוד על בוריים כמו שצריך ... את הדבר. אחר כך אני התחלתי בעצמי, זאת אומרת ... עשרים וארבע שעות והתעמקות וסקרנות וכל הענין, בכל ספר. אם זה ותיק או אם זה הגיע חדש. ש: כן.

ת: אז רכשתי לעצמי הרבה ידיעות שאחר כך התבטאו, לא ידעתי אז מה אני שווה בהן, אחר כך התבטאו שאני כבר הגעתי לרמה גבוהה של לימוד, אחרי שאני למדתי. הרבנים שזכיתי ללמוד ... לדוגמה היה רב שלימד ... שקראו לו רבי שאול מנ"ד שבא פעם מחלב לדמשק בשביל ללמד. הוא למעשה לימד אותי גם תקיעת שופר. את הידיעות בתנ"ך למדתי מהרב חיים חמרה ... ז"ל, מהרב אלבר שיעה מטה לוי ולמדתי את זה גם מחכם שקראו לו בסוריה סלים ג'נאנה עליו השלום, והרב משה משען. אחר כך בכיתות יותר מאוחרות למדנו גם אצל חכם הרב אהרון שלוח שהוא היום פה בארץ נמצא בגיל 73, 74. כל אלה אני זכיתי ללמוד תחת ידם שנים רבות. ואז אני התחלתי ללמוד ולעבוד. חצי יום לעבוד, חצי יום ללמוד. בזה הייתי מסתפק עד שאני, המלאכה שלי, העבודה, הענין המקצועי, ... שידוע שלמדתי בו, זה לחרוט על נחושת. זו היתה מלאכה שהרבה מהיהודים התעסקו איתה, כמו אלה שאנחנו יודעים – צורפים, חייטים וגם חורשי נחושת. אז אני הייתי ...

ש: חורטים אמרת?

ת: לחרוט ביד, אבל למקצוע קראו חורשי נחושת.

ש: מהמילה חרש.

ת: כן, חרש.

ש: יש לי כאן בקשה קטנה אליך. תתייחס בשניים שלושה משפטים לרב אסא זכי.

ת: אני מגיע לזה. ברגע שאנחנו הגענו לגיל של בגרות כבר, בגיל נגיד 15, היינו הולכים לבית מדרש שקראו לו "חואג'ה רפאל".

ש: האדון רפאל.

ת: כן. זה היה ידוע. ככה קראו לבית המדרש הזה שהיו לומדים שם כמה וכמה אנשים, מתוכם היה הרב אסא עליו השלום.

ש: הם היו מלמדים שם?

ת: לא, לומדים ביחד, בצוותא, בחברותא. ואני באתי. אני הייתי לעומתם, איפה הם בגיל ואיפה אני בכלל. אני יותר [צעיר] מנכד, בגיל נין אפילו. ישבתי שם ושתקתי. אז הרב אסא אמר – למה אתה לא קורא איתנו? אני אומר לו – מה אני ומה חיי? אמר – תשמע, אתה חייב לקרוא. למה אתה לא בא לבית מדרש אצלנו?

ש: כן.

ת: לבית המדרש שלי בית הכנסת הגדול, בית כנסת "אלאפרנג", קראו לו "כותאב אלעתיק", כלומר בית המדרש הישן. שם היינו קמים בשעה אחת וחצי לפנות בוקר, זה היה בשלב יותר מאוחר, היינו לומדים את הזוהר הקדוש. זה היה בשנה הראשונה שאני התחתנתי, בשנת 71'.

ש: התחתנת בגיל?

ת: אני הייתי בגיל 19. התחתנתי צעיר. אני למדתי אז כמה שנים איתם אצל חוואג'ה רפאל, אחר כך הייתי הולך בשעה אחת וחצי, שתיים, שתיים וחצי לפנות בוקר, ללמוד תורה. אחר כך ... עם כל המפרשים שלו, אחר כך תיקון חצות והייתי אני חזן אז בזמנו של תפילת הבוקר בבית הכנסת "אלרקי".

ש: מה פירוש אלרקי?

ת: ככה קראו לו. לכל בית כנסת יש שם.

ש: אבל מה הפירוש של אלרקי?

ת: לא יודע עד היום. אני לא יודע את המילה הזאת.

ש: אולי זה שם של מישהו?

ת: ודאי. כל בית כנסת כמעט על שם משפחה.

ש: שהקימה אותו, מימנה אותו.

ת: כן. לדוגמה בית הכנסת "אלמניאן" זה היה ... אחד שקראו לו ז'ק מניאן. בית הכנסת "בוזרי" היה על משפחת בוזרי. וזה היה בית הכנסת אלרקי ואני הייתי שם החזן של תפילת השחר יום ביום בבוקר, חוץ משבת, כי בשבת כבר היה לי בית מדרש שלי שהיה ממוקם בבית חסווא, משפחת חסווא, וקראו לו "מדרש חסווא". זה היה שלי. אני אחר כך בשלב יותר מאוחר הרסתי, הורדתי את הכל, והרחבתי לאורך ולרוחב ובגובה ועשיתי אותו ממש ענק שהיה מכיל בערך בסביבות 140,150 איש. שם הייתי כל הזמן. אני בעצמי כבר לומד. נדמה לי שבשנת 75' התחלתי, רצו שאני אלמד אחרי הצהריים בבית הספר הרמב"ם. התחלתי ללמד בתלמוד תורה הרמב"ם. לימדתי 11 שנים.

ש: אני חושב שקצת זנחנו את הענין של הרב אסא. רק למדת איתו?

ת: אמרתי, אני הייתי קם איתו בלילות ואז הוא גם בשנת 77' או 78', אני לא מדייק בזה, הוא נסע כבר מסוריה, מדמשק.

ש: והגיע ארצה?

ת: לא. היה במקסיקו אצל הבן שלו, בנימין. אני פגשתי אותו בשלב יותר מאוחר. אני אניגד לך עוד, אחר כך עוד פעם פגשתי אותו. אני הייתי לומד איתם בסוריה, בקבוצה שלו. היה בזמנו לפני שנפטר חכם בשם אינדיבו ע"ה, היה דיין שם, אב בית דין. הרב הראשי. הוא היה החכם-באשי של יהדות דמשק. זה אחרון המקובלים.

ש: הרב אסא גם היה שוחט אני מבין.

ת: היה שוחט.

ש: מה היה התפקיד שלו באמת?

ת: שוחט. אך ורק שוחט. והיה הרב ניסים אינדיבו, שמעת עליו?

ש: כן.

ת: הוא היה הדיין ... , אב בית הדין, החכם-באשי של כל ... שבזמנו היו ... תורת ארץ-ישראל על שאלות ותשובות, שהיה מתרץ להם כל מיני קושיות. על זה אנחנו למדנו ולמדתי. המשכתי ללמוד והמשכתי להרחיב את היריעה וללמד תלמידים גם בגיל יותר מבוגר, כי אם גמרו נגיד עד כיתה ט' בבית ספר הרמב"ם ואז פרשו לבתי ספר של הממשל, שלא ישכחו את מה שלמדו. בכדי שתהיה המשכיות הייתי מזמין אותם לבית מדרשי ולימדתי. היום יש מהם הרבה חזנים בברוקלין באמריקה. אלה התלמידים שלי. אז לימדנו אותם הרבה דברים. שולחן ערוך, ... גמרא, דברים על רמה, השכלה גבוהה. אני המשכתי ללמד וגם לעבוד.

ש: יש לי כאן שאלה קטנה. כמה מבני הקהילה בגילאי העשרה באו ולמדו תורה?

ת: בזמן שהיינו שם?

ש: כן. בערך.

ת: בגילאי העשרה קודם כל זה השיא של החברה שבאו. הפוך מאשר מה שבארץ. הרוב בגילאי העשרה באו ללמוד. זאת אומרת זה היה מקובל. איך אנחנו אומרים בשפה מדוברת – מנת האריה היתה. בהחלט. ש: הבנתי.

ת: אני המשכתי ללמד וגם ללמוד. אחרי שנפטר הרב ניסים אינדיבו ע"ה אנחנו לא ידענו איך פתאום, התמנה הרב אברהם חמרה להיות הרב של דמשק שם.

ש: מי מינה אותו?

ת: לא יודעים עד היום.

ש: הבנתי. פתאום...

ת: ... הוא ישב, אין מי שיוריד, כן יוריד, לא ידענו. לא ידוע לי בקטע הזה כלום.

ש: מה זאת אומרת יוריד? אני לא מבין.

ת: אין מי שיגיד למה ישבת או לא ישבת.

ש: הבנתי. זאת אומרת אף אחד מהקהילה לא התנגד לזה כי ידעו אולי שהוא מינוי של השלטונות.

ת: שלטונות או שהוועד היה עם השלטונות ואז ביחד שניהם קבעו את ... הענין הזה ושיהיה הבן אדם הזה.

ש: אבל עד כמה שאני יודע הוא לא היה מוסמך לרבנות.

ת: עד היום.

ש: עד היום הוא לא מוסמך לרבנות?

ת: ... עוד בשלב קצת יותר מאוחר ...

ש: הבנתי.

ת: אנחנו הגענו לענין של...

ש: כאן אם תרשה לי, מה עם אביך?

ת: אבי המשיך לעבוד כנהג מונית ולפרנס ככל יכולתו את הבית, איך שיכל ומה שיכל.

ש: מה היתה המעורבות של הפעילות, איך נקרא לזה, הציונית שלו, לכיוון...

ת: אבא שלי היה ציוני ממדרגה א'. אנחנו לא ידענו עליו כלום. בארץ התגלו לנו הרבה דברים.

ש: הוא נעצר כמה פעמים?

ת: כן, אבא נעצר פעמיים, אבל הפעם שבאמת היתה ... ועינויים, זה היה בגלל שאני ברחתי מסוריה.

כשלקחו את אבא זה בשלב יותר מאוחר בכלל. לכן אני אומר שאחרי, אבא היה לו קטע כזה ממש... שהוא

לא היה רב. אבא שלי היה אחד מהשורה בעניני דת. לא היה לו שום ידע בדת. היה גאה, היה נהנה. ההנאה

הרוחנית שלו היתה כשסיפרו לו – הבן שלך רב, הבן שלך תקע לנו, הבן שלך קורא לנו בספרי התורה,

הבן שלך מלמד ילדים, הבן שלך רב בתלמוד תורה. זה בשביל אבא היה הפיצוי שפיצה אותו בכל מה

שעמל להקים בית למשפחה. בגלל זה, יום אחד בסוף שנת '77, פנה אלי הרב חמרה ואמר – אנחנו רוצים

שיהיו רבנים מוכשרים פה לשוחטים. הרי אמרנו שהרב אסא נסע והשאיר אחד שלא ידענו אם הוא כן

מוסמך או לא מוסמך. אפילו אם הוא היה מוסמך ממנו [מהרב אסא], לא ידענו אם הבן אדם הזה יש לו

בכלל ידיעה איך להעביר את החומר הנלמד על מלאכת השחיטה.

ש: מתי הרב אסא

ת: אמרתי לך, לא זכור לי טוב, בסביבות ככה '75, '76.

ש: אמצע שנות השבעים.

ת: כן, ודאי. אז אני לא ידעתי על זה כי אמרו שרוצים אותי ואת אח של אשתי שהיה מורה בבית הספר,

קראו לו יעקב אריאל, וגם הוא היה אסיר ציון מובהק שגזרו עליו תלייה. אז התערב הממשל באמריקה

והוא ניצל.

ש: ... מבית האסורים.

ת: ידוע, ידוע. יעקב אריאל היה ידוע גם בארץ. והאח של הרב חמרה, הרב יוסף חמרה. בחרו בנו

שלושתנו כאילו אמרו – אנחנו רוצים שאתם תלמדו את הלכות השחיטה. התחלנו ללמוד, התחלנו ללכת

לבית מטבחים והתחלנו לעבוד לגויים. זאת אומרת לשחוט לגויים, להתאמן כמה שאפשר פיזית בבית

המטבחים ותאורטית בתלמוד התורה, יושבים ולומדים. חוץ מאשר כל הזמן שהיינו מלמדים, משנת '75

עד סוף '76, '78, היינו לומדים גם כל יום בצוותא. כל הרבנים, אחרי שמסיימים ללמד את התלמידים

והתלמידים הולכים הביתה, יושבים כל יום שעתיים גם לעצמנו, יושבים ולומדים. הרמב"ם, גמרא, שולחן

ערוך, ... כל מיני דברים.

ש: שלא קשורים דוקא לתחום השחיטה, אלא באופן כללי.

ת: לא, כללי. ידע כללי. אחר כך בשלב יותר מאוחר אני ישבתי ולמדתי את כל ההלכות עם החבר'ה

וביקשתי ללכת לחלב שאז היה שם הרב יעקב סרדל, ראש השוחטים באותה תקופה. הלכנו אני ואח של

אשתי, יעקב אריאל. נסענו אליו לשם. היתה עונת החורף ואצלו בחלב ירדו שלגים. נכנסנו לרב באור

בוקר אחרי תפילת שחרית, נישקנו לו את היד, אמרנו לו את הענין. הרב אמר – טוב, תשובו. בחן אותנו

בהלכות, אחר כך כמובן בדק את הסכינים, שבר אותם ... אמר – תתקנו, נראה איך אתם מעמידים סכין חד וחלק כהלכה. את הסכין שלי ... בקיצור, מצא חן בעיניו.

ש: רק תרשה לי, אני הדיוט קצת בעניני הלכות שחיטה. כשאתה אומר שבר, זה עיקם את הלהב?
 ת: לא. עשה פגם בלהב. נתן כמה מכות על מוט ברזל וקלקל לך את הלהב. כל זמן שהסכין לא חד וחלק [הוא פסול]. כי אם יהיה חד ולא חלק זה אסור, ואם יהיה חלק ולא חד אז אסור לך לשחוט. אחרי שהעמדתי לו אותו חד וחלק כהלכה, כי אני ישבתי שנתיים כמעט ארבע שעות כל יום על אבן משחזת ללמוד איך מעמידים סכין שחיטה. הייתי ממש מחבר את הלילות עם הימים. הרב הזה נהיה מבסוט ממני אבל מאח של אשתי, הסכין שלו לא מצא חן בעיניו. אז הוא שלח מכתב לוועד בסוריה - אני יכול להיות אחראי על היהודי הזה ולתת לו אפילו אסמכתא.

ש: אז הוא מינה אותך

ת: [הוא אמר -] אם אתם רוצים אסמכתא לסמוך אותו, אני מוכן. אני סרבתי, אמרתי – לא. אם אנחנו צריכים באמת נשתדל, אם נשתדל ונצא החוצה אז כדאי. הרי בזמנו היינו בגטו. התכתבנו עם תורכייה והתכתבנו עם אמריקה. שניהם שלחו והתברר ששניהם מוכנים לקבל אותנו. נסעתי לאמריקה בשנת תש"ם.

ש: 1980.

ת: שהייתי שם חודשיים.

ש: רק תרשה לי, השלטונות הרשו לך לצאת ...

ת: אני אספר. עד שיכולתי לצאת משם הייתי צריך להשאיר את אשתי ערבון ואת הילדים שלי. אז היו לי ארבעה ילדים, השארתי ארבעה ילדים ערבון. הגדולה לאה, אחריה נתן שלמעשה עשה פה שלוש שנים צבא סדיר ושנה קבע בחיל המודיעין, יצחק ודוד. היתה לי חנות בשכונה שהשארתי. אמרתי לך, היתה לי גם חנות מטעם עצמי, והיו לי פועלים שעבדו בעבודת הנחושת הזאת, והייתי מלמד חצי יום, עד שנסעתי. השארתי גם סכום כסף, הפקדתי צ'ק בנקאי על שם הממשלה. חוץ מכל הרכוש וכל הענינים שעשו לך, גם צ'ק בנקאי. בקיצור נמרץ, אני סיימתי את הענין של הלימוד, הגעתי לשם לברוקלין, עבדתי שם בבית מטבחיים בניוארק, לא ניו-יורק, ניוארק, זה ליד ניו-ג'רסי. הייתי כל יום שוחט 210 עגלים ונבחן על זה חודש וחצי בערך. עם זה שילבתי לימודי ערב והוסמכתי על ידי הרב צבי ברונשטיין לרב מוהל. הוסמכתי על ידי רבי יעקב קצין זצ"ל, זה היה ה-Chief Rabbi, ראש הרבנים שם בברוקלין בעדה החלבית, בהלכה. ממנו אני הוסמכתי לרב שוחט ומוהל, גם על ... של המילה, כי הוא היה מורה הוראה וממנו יכולתי לקבל אסמכתא. זה היה על שחיטת [בהמות] דקות וגסות ועופות ...

ש: כן.

ת: חזרתי משם לסוריה אחרי שנסמכתי בסוף שנת תש"ם לקראת הימים הנוראים של שנת תשמ"א. הייתי בסוריה כמעט שש שנים ומשהו, ואז, בהגיעי מאמריקה לסוריה הוועד החליט פה אחד שאסור לי כבר לעבוד בשום עבודה, אך ורק בעבודת הרבנות. לא מקובל עליהם כבר תואר רב מוסמך, וזה היה הראשון בהיסטוריה של יהודי סוריה שחזר מחו"ל עם תעודות רב. אני ואח של הרב חמרה באנו עם זה, עם ארבע תעודות מחו"ל שאני רב. לכן המשכתי לעבוד, מכרתי את החנות, ונתנו לי ללמד בבית ספר "אליאנס"

לבנות ולימדתי בתלמוד תורה. מילאו לי את כל השעות של היום. המשכתי להיות רב בבית המדרש שלי, מגיה של ספרי תורה של ארבעה בתי כנסת. טיפלתי בענין של בדיקת מזוזות, ... שחיטה. כמעט לקחתי את הנפש של כל המשמעות של יהדות הגולה מבחינת דת. הרב חמרה היה יושב לו במשרד שלו. אם היה ענין בינו לבין הממשל, היה הולך וחוזר. בדת, הייתי אני הגורם המעורב היחיד.

ש: מה קורה בשלבים האלה עם האבא? אתה אומר שבשלב הזה פחות או יותר האבא...

ת: אבא המשיך לעבוד עד שאני פחדתי עליו, אני ידעתי שהוא לא יברח. אני נקטתי צעד, אני ואח שלי ניסים, לברוח.

ש: איך עשיתם את זה? מה עשיתם כדי לברוח?

ת: אנחנו יצרנו קשר עם הקונסוליה של ישראל בתורכיה. היו סימנים בינינו לבינם שהם ישלחו איש עם אותם סימנים שיש חצי אצלנו וחצי אצלם. יום אחד בהיר מגיע בן-אדם לבית הספר אליאנס ויוצר איתי קשר, מראה לי את הסימנים, אני שולח איתו את אח שלי ניסים שבודק אותו, יצא שזה הבן-אדם. ברחנו איתו בשנת '85.

ש: מה זאת אומרת ברחתם? לקחתם...

ת: הוא לקח אותנו. לא לקחנו כלום, כמו מבטן אמי יצאתי. לא לקחתי כלום, כל הרכוש.

ש: כל הרכוש השארתם?

ת: הכל היה חדש, אני לא ידעתי מתי יבואו. הכל קניתי חדש. בניתי את הבית שלי, הרסתי ובניתי חדש. הכל כמעט, עוד לא ישבנו אפילו על הרכוש, על הריהוט, עוד לא השתמשנו. עזבתי.

ש: ... הפסקה כי אני רוצה להבין כמה דברים מבחינה טכנית. כשאתה אומר עזבנו את הרכוש, הרי ידעת מתי אתה הולך ... לא העברת את הרכוש שלך לאחייך?

ת: לא, לא ידענו. יכול להיות שיבוא בעוד עשר שנים, יכול להיות שיבוא בעוד יום. אז ... [לא] מעניין אותנו. אמרנו שברגע שנעזוב ידענו שנעזוב את הכל.

ש: כן, אבל ברגע שאתה עוזב את הכל הרי זה ענין של שעות, נכון? משהו מגיע ואומר לך – אוקיי, עכשיו אתה לוקח את הדברים שלך ובוא אנחנו הולכים. בשלב הזה לא נתת את הרכוש, מסמך שאתה מעביר את רכושך...

ת: לא. הוא בא ביום חמישי, ביום רביעי. החלטנו שאנחנו נדחה את זה לעוד חודש, שאז היה חופש מבחינתי כמורה. פתאום הוא בא עם החלטה שאסור לנו עכשיו בפעם שהוא בא, והוא לא יודע מתי תהיה הזדמנות. אז היינו צריכים לברוח ערב שבת וההחלטה היתה ביום חמישי בלילה. יצרנו איתו קשר שכן, וביום שישי בצהריים נסענו ועזבנו את הכל ולא היה שום מקום ... כלום. אחרי שברחנו, הבריחה זה קטע בפני עצמו שלא יסופר, כי זה היה מעורב בהרבה סכנות מוות.

ש: דרך איפה עברתם?

ת: לא יכול להגיד לך את הדרך, אבל נסענו לחלב ומחלב לגבול תורכיה, בתורכיה לעיר הבירה איסטנבול, שם שהינו תקופה. משם המוסדות, עם כל מיני התחכמויות, הגענו ארצה.

ש: מה שחשוב זה להבין שהיה שיתוף פעולה בין השלטונות בארץ, זאת אומרת נציגים של הארץ, שאירגנו עבורכם את הבריחה הזו, לגבי השאלה הזו.

ת: כן. הכל היה ביוזמה מארץ ישראל. בלי מדינת ישראל לא יכולתי להיות היום פה.

ש: וכל זה קרה לפני ראש השנה של תשמ"א?

ת: לא. חזרתי לסוריה. עבדתי בסוריה כחמש שנים וחצי, משהו כזה. בסוף שנת '85, בכסלו של תשמ"ה,

אני כבר הייתי בתורכיה. אני עליתי ארצה ב-14 לינואר '86, אני כבר פה.

ש: עם כל המשפחה?

ת: עם אשתי שתחיה, עם הילדים שאז עוד נולדו בסוריה, כי נולדו לי גם פה ילדים. נולד לי דני ונולד לי

ינון. לינון קראתי המשיח. לדני קראתי על שם דן, שענני השם וזיכני, דן אותי ולא הייתי זכאי לו ...

ישראל, קראתי לו דן. ואח שלי ניסים, אשתו והילדים. ביחד אנחנו ברחנו. היינו אז 13 נפשות.

ש: בסדר. אני מבין שזמנך קצר. נמשיך בעזרת השם את הראיון בפעם הבאה. תודה רבה לך וכל טוב.